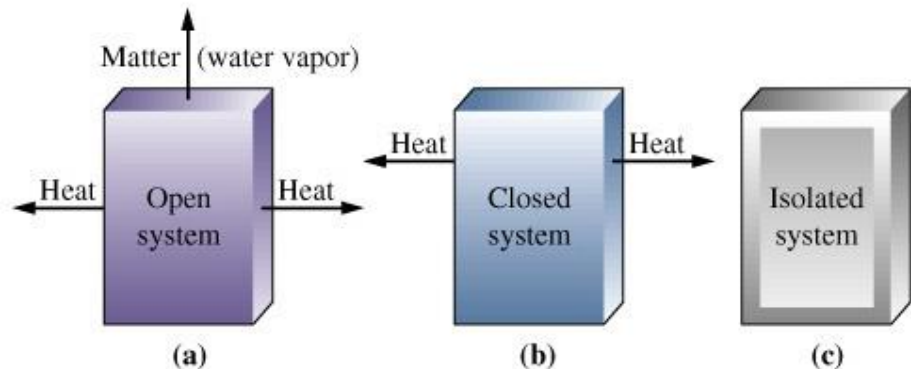

Termokémia

- 6-1 Terminológia
- 6-2 Hő
- 6-3 Reakcióhő, kalorimetria
- 6-4 Munka
- 6-5 A termodinamika első főtétele
- 6-6 Reakcióhő: ΔU és ΔH
- 6-7 ΔH indirekt meghatározása: Hess-tétel
- 6-8 Standard képződési entalpia
- 6-9 Üzemanyagok mint energiaforrások

6-1 Terminológia

- Rendszer
  - Nyílt
  - Zárt
  - Izolált
- Környezet

Terminológia

- Energia, U
  - A rendszer munkavégző képessége.
- Munka
  - Az erő és az irányába eső elmozdulás szorzata (rendezett mozgás esetén).
- Kinetikus energia
  - A mozgásból adódó energia.

Energia

- Kinetikus energia

$$E_k = \frac{1}{2} m \cdot v^2 \quad [E_k] = \frac{\text{kg m}^2}{\text{s}^2} = \text{J}$$

- Munka

$$W = F \cdot s \quad [W] = \frac{\text{kg m}}{\text{s}^2} \text{ m} = \text{J}$$

Energia

● Potenciális energia

- Az állapotból, helyzetből, összetételből adódó energia.
- A testek között fellépő vonzással és taszítással kapcsolatos.
- Az energia átalakulhat potenciálisból kinetikusba és fordítva.

Energia és hő

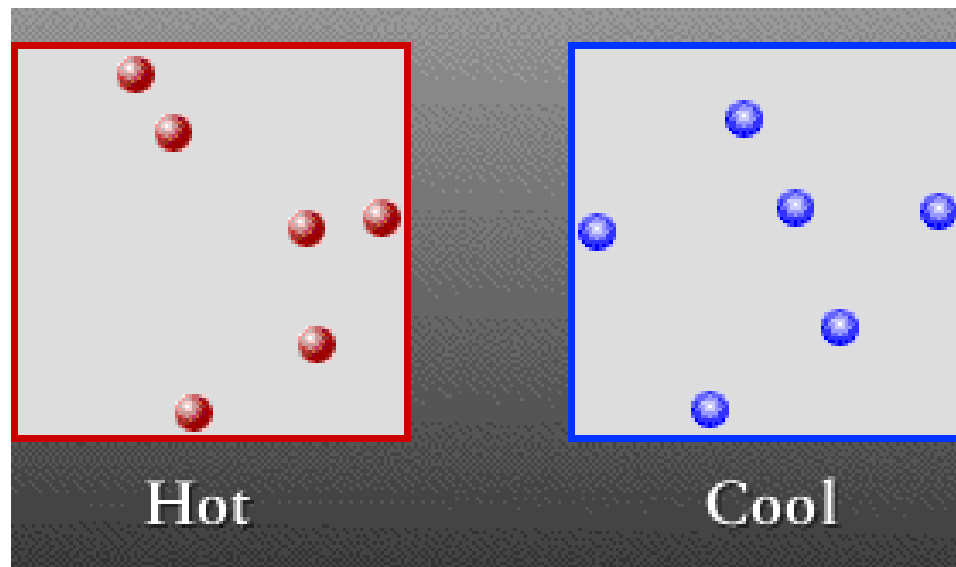
- Termikus energia
  - A rendszer molekuláinak véletlenszerű mozgásával kapcsolatos energia.
  - Általában arányos a hőmérséklettel.
  - Intenzív tulajdonság.
- Hő és munka
  - Q és W .
  - Hatásukra a belső energia változik.
  - Extenzív mennyiségek.

Hő

Energia ami a rendszer és a környezet között átvitelre kerül a hőmérséklet különbség hatására.

- A hő a melegebb rendszerből a hidegebb *felé* áramlik.
  - Megváltozhat a hőmérséklet.
  - Megváltozhat a fázis (izoterm folyamat).

Hőáramlás illusztráció

A hő mértékegységei

- Kalória (cal)
  - Az a hőmennyiség, ami 1 gramm víz hőmérsékletének 1 Celsius fokkal történő megváltoztatásához szükséges.
- Joule (J)
  - SI mértékegység

$$1 \text{ cal} = 4,184 \text{ J}$$

Hőkapacitás

- Az a hőmennyiség, ami a rendszer hőmérsékletének 1 Celsius fokkal történő megváltoztatásához szükséges.

– Moláris hőkapacitás

- A rendszer 1 mol anyag.

– Fajhő, c

- A rendszer 1 gramm anyag.

– Hőkapacitás, C

- Tömeg · fajhő.

$$Q = mc\Delta T$$

$$Q = C\Delta T$$

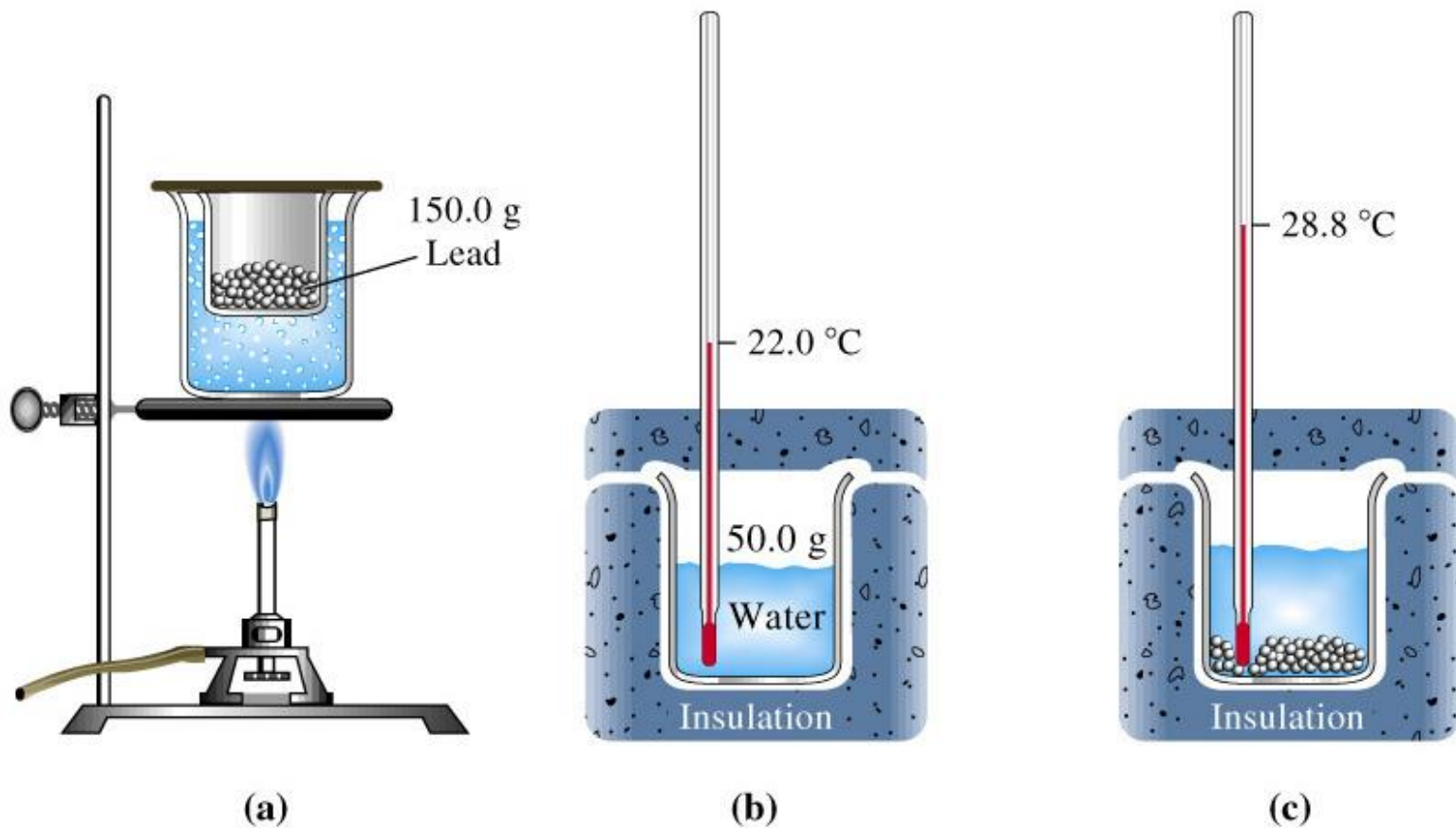
Energiamegmaradás

- A rendszer és a környezet kölcsönhatása során az energia változatlan marad — *az energia nem keletkezik és nem semmisül meg.*

$$Q_{\text{rendszer}} + Q_{\text{környezet}} = 0$$

$$Q_{\text{rendszer}} = -Q_{\text{környezet}}$$

A fajhő meghatározása

Példa 6-1

Fajhő meghatározása kísérleti adatokból

Használjuk fel az előző dián mutatott adatokat az ólom fajhőjének meghatározására.

$$Q_{\text{ólm}} = -Q_{\text{víz}}$$

$$Q_{\text{víz}} = m \cdot c \cdot \Delta T = (50,0 \text{ g})(4,184 \text{ J/g } ^\circ\text{C})(28,8 - 22,0)^\circ\text{C}$$

$$Q_{\text{víz}} = 1423 \text{ J}$$

$$Q_{\text{ólm}} = -1423 \text{ J} = m \cdot c \cdot \Delta T = (150,0 \text{ g})(c)(28,8 - 100,0)^\circ\text{C}$$

$$c_{\text{ólm}} = 0,1332 \text{ Jg}^{-1}\text{ }^\circ\text{C}^{-1}$$

6-3 Reakcióhő és kalorimetria

- Kémiai energia
  - A rendszer belső energiájának része.
- Reakcióhő, $Q_{\text{reakció}}$
  - Az a hőmennyiség, amit a rendszer és a környezete cserél ki kémiai reakció lejátszódása során *állandó hőmérsékleten* ($T = \text{áll.}$).

Reakcióhő mérése

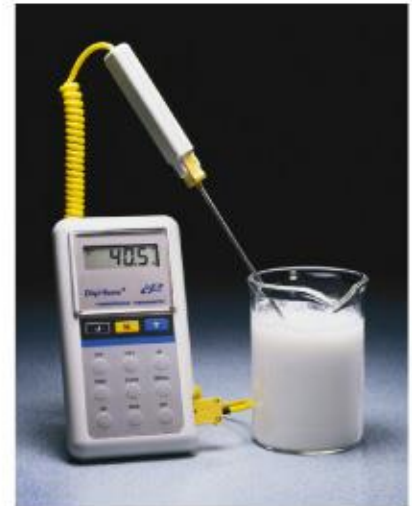
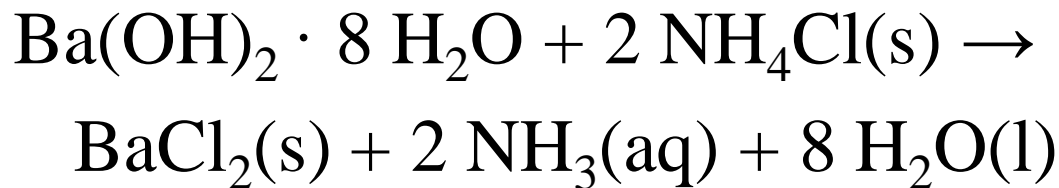
- Exoterm reakció

- Hőt termel, $Q_{\text{reakció}} < 0$.

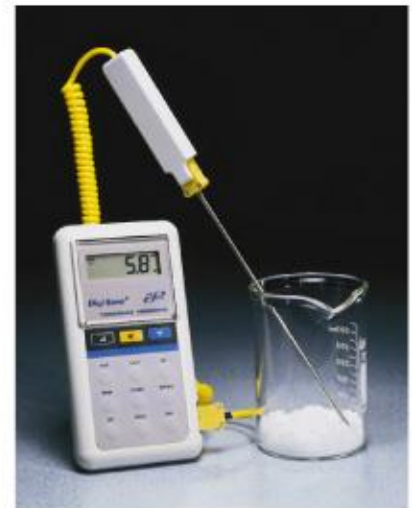

- Endoterm reakció

- Hőt von el, $Q_{\text{reakció}} > 0$.

(a)

(b)

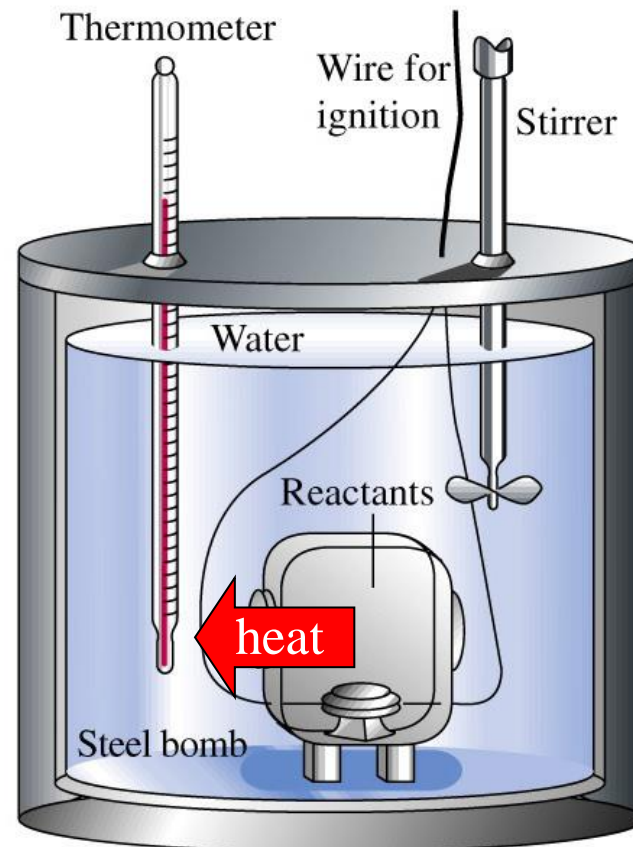
Bomba kaloriméter

$$Q_{\text{reakció}} = -Q_{\text{kaloriméter}}$$

$$Q_{\text{kal.}} = Q_{\text{bomba}} + Q_{\text{víz}} + Q_{\text{drót}} + \dots$$

*Szükség van a kaloriméter
hőkapacitására:*

$$Q_{\text{kal.}} = \sum_i m_i c_i \Delta T = C \Delta T$$

Példa 6-2

Reakcióhő meghatározása bomba kalorimetriás adatokból

Elégetünk 1,010 g cukrot, bomba kaloriméterben, ami $24,92^{\circ}\text{C}$ -ról $28,33^{\circ}\text{C}$ -ra emeli a kaloriméter és a minta együttes hőmérsékletét. A kaloriméter hőkapacitása: $4,90 \text{ kJ}/^{\circ}\text{C}$.

- (a) Mennyi a $\text{C}_{12}\text{H}_{22}\text{O}_{11}$ cukor égéshője kJ/mol -ban?
- (b) Ellenőrizzük, hogy egy teáskanál cukor (4,8 g) csak 19 kalóriát tartalmaz.

Példa 6-2

Számítandó: $Q_{\text{kaloriméter}}$

$$\begin{aligned} Q_{\text{kal.}} &= C\Delta T = (4,90 \text{ kJ/}^\circ\text{C})(28,33 - 24,92)^\circ\text{C} = (4,90)(3,41) \text{ kJ} \\ &= 16,7 \text{ kJ} \end{aligned}$$

Számítandó: $Q_{\text{reakció}}$

$$Q_{\text{reakció}} = -Q_{\text{kal.}} = -16,7 \text{ kJ } \textit{per 1,010 g}$$

Példa 6-2

$Q_{reakció}$ 1 mol esetében:

$$Q_{reakció} = -Q_{kal.} = \frac{-16,7 \text{ kJ}}{-1,010 \text{ g}} = -16,5 \text{ kJ/g}$$

$$\begin{aligned} Q_{reakció} &= -16,5 \text{ kJ/g} \frac{343,3 \text{ g}}{1,00 \text{ mol}} \\ &= -5,679 \cdot 10^3 \text{ kJ/mol} \end{aligned} \quad (a)$$

$Q_{reakció}$ 1 teáskanál (tsp):

$$Q_{reakció} = (-16,5 \text{ kJ/g}) \left(\frac{4,8 \text{ g}}{1 \text{ tsp}} \right) \left(\frac{1,00 \text{ cal}}{4,184 \text{ J}} \right) = -19 \text{ kcal/tsp} \quad (b)$$

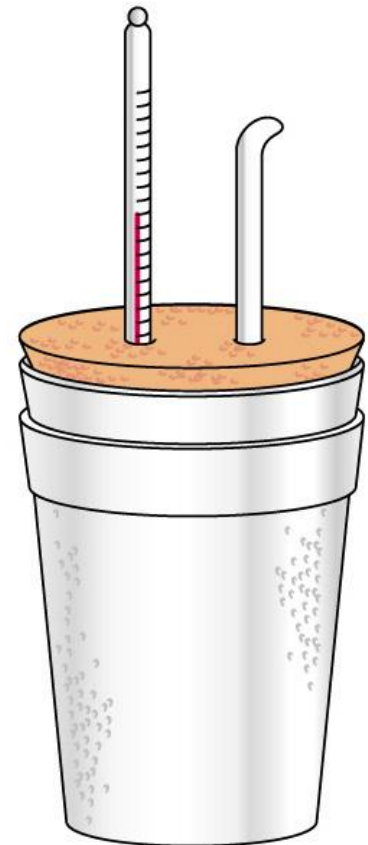
Hőszigetelő pohár kaloriméter

- Egyszerű pohár kaloriméter
  - Jól szigetelt, ezért *izolált*.
  - Mérjük a hőmérsékletváltozást.

$$Q_{\text{reakció}} = -Q_{\text{kaloriméter}}$$

A 6-2 példához hasonlóan lehet számolni.

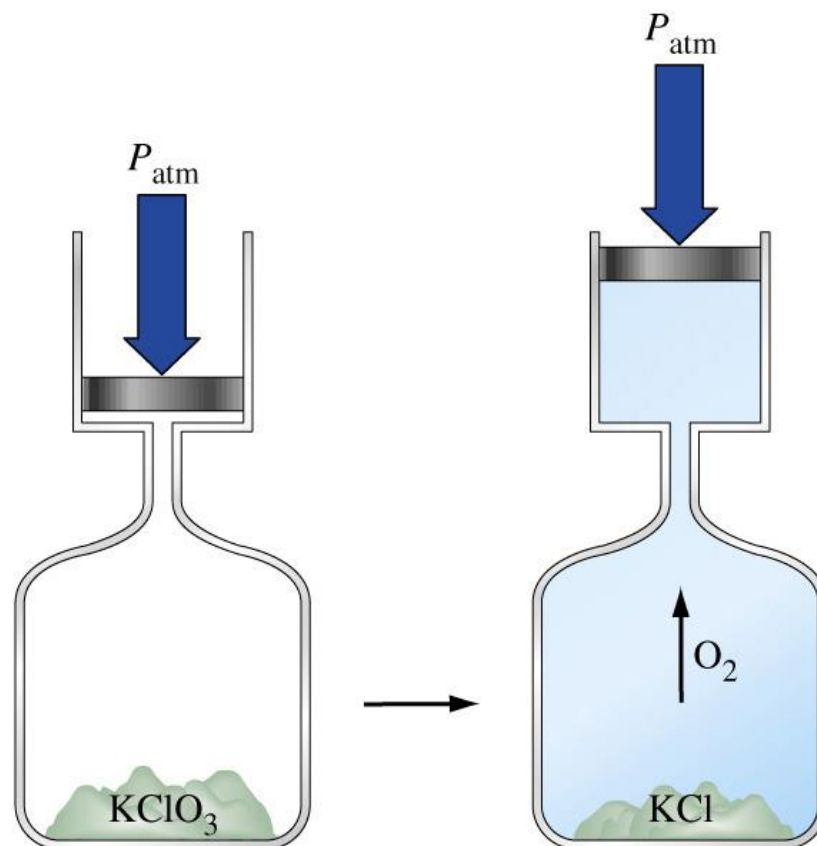
Kalibrálás: a hőkapacitás meghatározása.

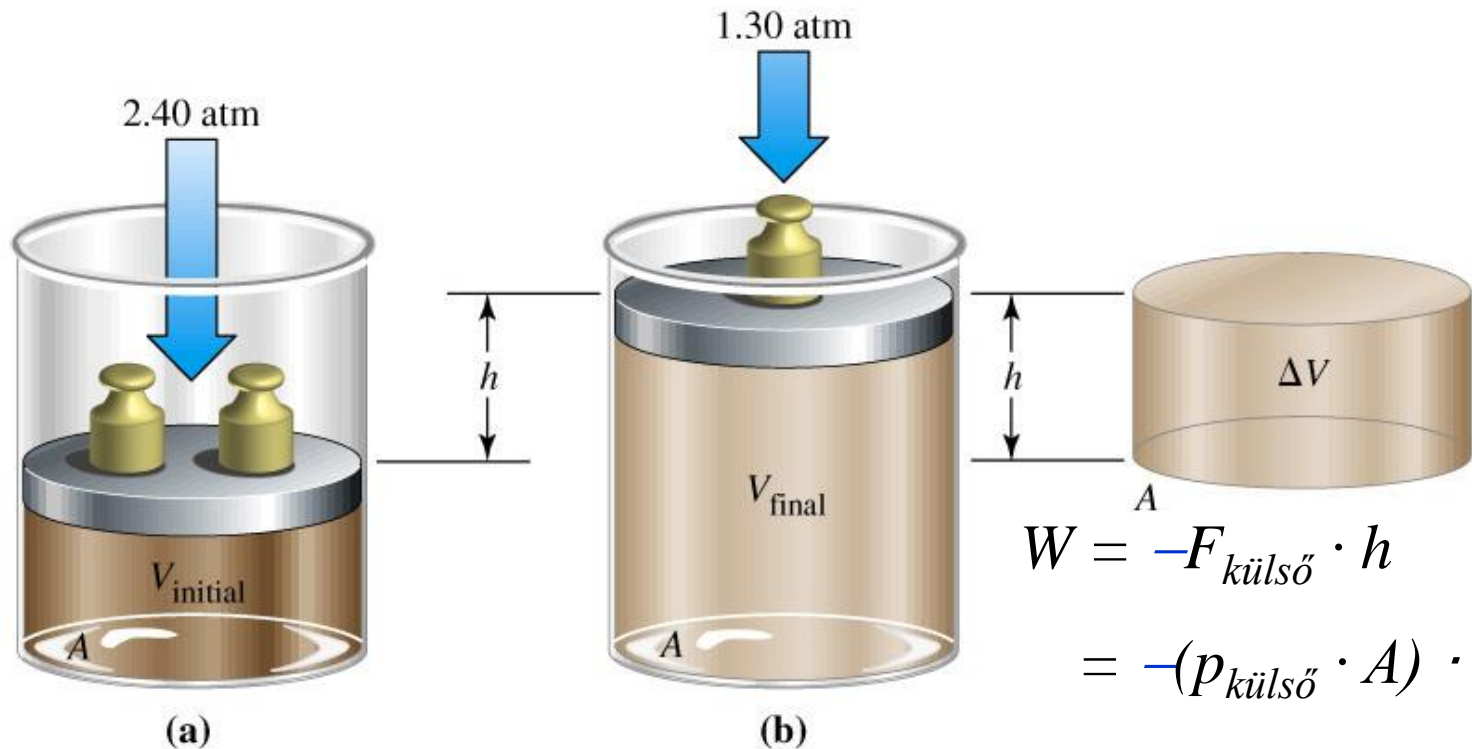
6-4 Munka

- A kémiai reakciók munkát is végezhetnek.

- $W = p(-\Delta V)$: *térfogati munka.*
- p : gáznyomás, amely a légnyomással tart egyensúlyt.
- ΔV : térfogatváltozás.

Térfogati munka

Térfogat növekedés esetén negatív,
csökkenés esetén pozitív.

$$\begin{aligned} W &= -F_{\text{külső}} \cdot h \\ &= -(p_{\text{külső}} \cdot A) \cdot h \\ &= -p_{\text{külső}}(V_{\text{vég}} - V_{\text{kezdet}}) \\ W &= -p_{\text{külső}}\Delta V \end{aligned}$$

Példa 6-3

Térfogati munka kiszámítása

0,100 mol He 298 K. Mennyi munkát végez az előző ábra alapján Joule-ban kifejezve? ($p_{kezdet} = 243,18$ kPa, $p_{vég} = 131,72$ kPa)

Tételezzük fel, hogy ideális gázzal van szó és számítsuk ki a térfogat változást!

$$V_{kezdet} = nRT/p_{kezdet} = 1,02 \ell \quad R = 8,3145 \text{ J/mol K}$$

$$V_{vég} = nRT/p_{vég} = 1,88 \ell$$

$$\Delta V = 1,88 - 1,02 \ell = 0,86 \ell$$

Példa 6-3

A rendszer által végzett munka:

$$\begin{aligned}W &= -p_{\text{vég}} \cdot \Delta V \\ &= -(131,72 \text{ kPa})(0,86 \text{ l}) \\ &= -113,6 \text{ J}\end{aligned}$$

Trükk:

*a nyomás **kPa**-ban,
a térfogat **liter**ben
(**l**), az energiára
Joule-t kapunk.*

6-5 A termodinamika első főtétele

- Belső energia, U
  - A rendszer teljes energiája (potenciális és kinetikus)

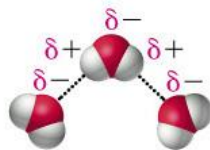
Translational

Rotational

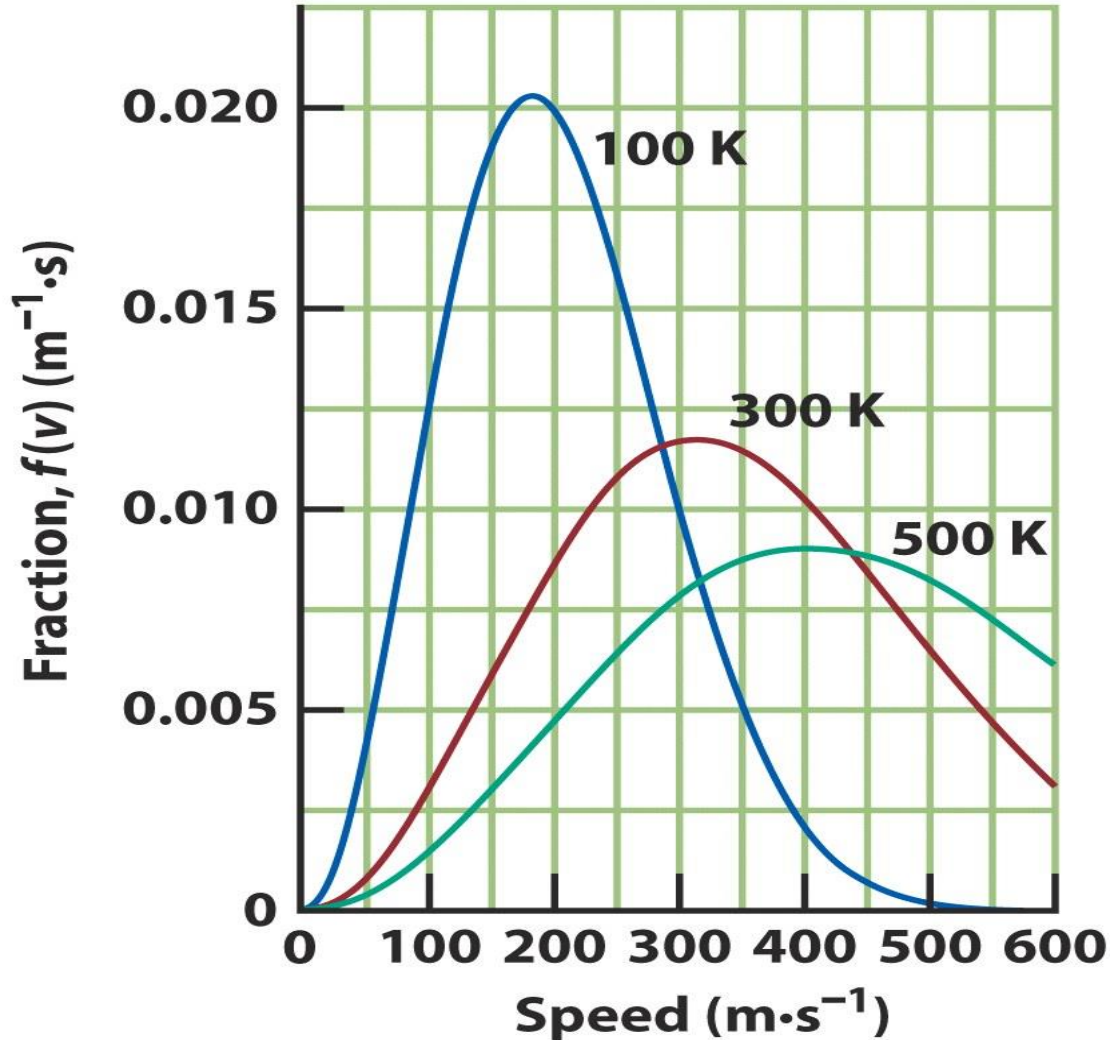
Vibrational

Electrostatic
(Intermolecular attractions)

- Haladó mozgás.
- Molekula forgás.
- Kötés rezgés.
- Molekulák közötti vonzás.
- Kémiai kötés.
- Elektronok.

Maxwell sebességeloszlás $M = 50 \text{ g/mol}$

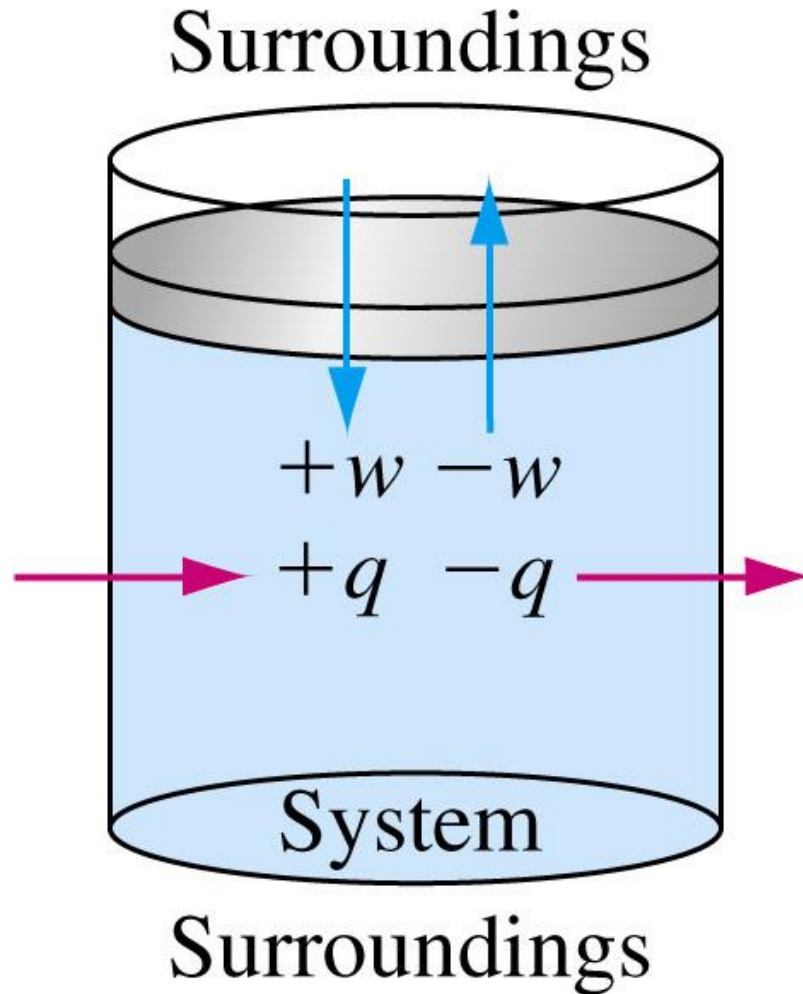
A termodinamika első főtétele

- A rendszernek *csak* belső energiája van.
  - A rendszerben nincs munka vagy hő.
  - Munka vagy hőközlés változtatja meg a belső energiát.

$$\Delta U = Q + W$$

- Energiamegmaradás törvénye:
  - izolált rendszer energiája állandó.

A termodinamika első főtétele

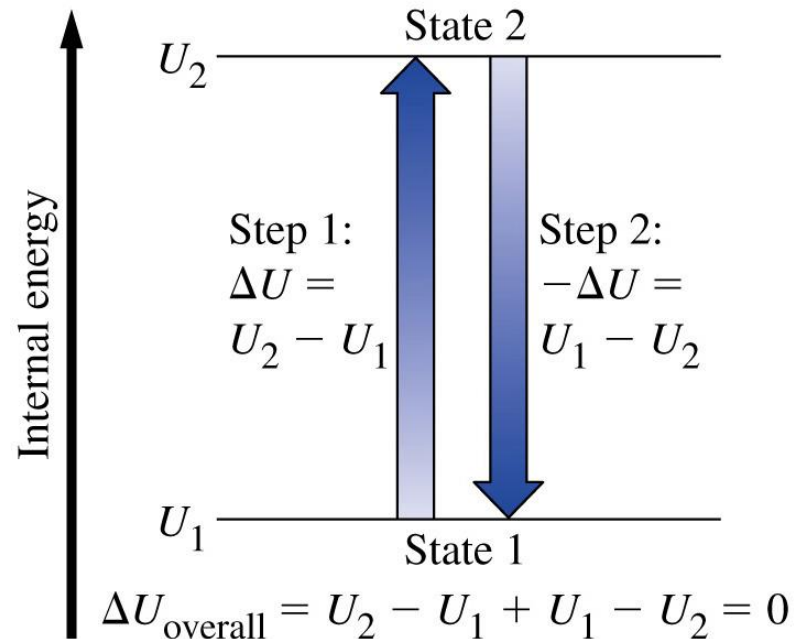

Állapotfüggvény

- Olyan mennyiség, amit az állapotjelzők értékei határoznak meg. Megváltozása csak az állapotjelzők kezdeti és végértékétől függ és független attól, hogy az állapotjelzők a változás során milyen értékeken mentek át.
  - Víz : $T = 293,15$ K és $p = 1,00$ atm.
  - Sűrűsége $d = 0,99820$ g/ml.
  - Ez a sűrűség állapotfüggvény.
  - Független attól, hogy a vizet hogyan juttattuk ebbe az állapotba.

A belső energia állapotfüggvény

- A belső energia **állapotfüggvény**: $U(p, V, T)$.
  - Az értéke a viszonyítási alaptól függ.
- ΔU
  - Könnyen mérhető.

Útfüggvények

- A hő és a munka útfüggvény.
  - Vegyük az 6-3 példát, $W = -113,6 \text{ J}$ a gáz a külső nyomást egy lépésben változik 2,40-ről 1,30 atm-ra.
  - Változzon két lépésben először 2,40-ről 1,80-ra és végül 1,30 atm-ra.
  - Nyomások: 243,18 kPa, 182,39 kPa, and 131,72 kPa

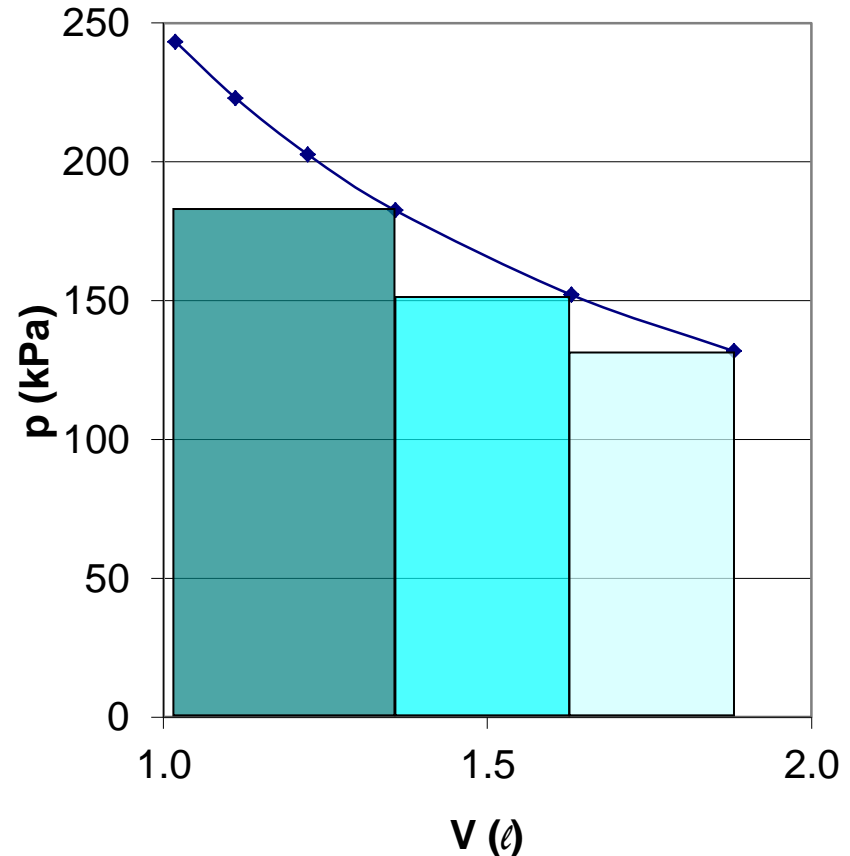
$$W = -182,39 \cdot (1,36 - 1,02) - 131,72 \cdot (1,88 - 1,36) [\text{kPa} \cdot \text{L}]$$
$$= -130,8 \text{ J}$$

0,1 mol He gáz térfogati munkája, 3 lépés

n	$p(\text{kPa})$	$V(\ell)$
1	243,18	1,019
2	182,39	1,359
3	151,99	1,630
4	131,72	1,881

$W(\text{J})$	Lépések
-113,6	$-p_4^*(V_4 - V_1)$
-130,8	$-p_3^*(V_3 - V_1) - p_4^*(V_4 - V_3)$
-136,3	$-p_2^*(V_2 - V_1) - p_3^*(V_3 - V_2) - p_4^*(V_4 - V_3)$

p.V Munka, He, 298 K

A térfogati munka útfüggvény.

$$W = - \int_{V_{\text{kezdet}}}^{V_{\text{vég}}} p_{\text{külső}}(V) dV$$

6-6 Reakcióhő: ΔU és ΔH

Reagensek $\rightarrow$ Termékek

$$U_{\text{kezdet}} \qquad U_{\text{vég}}$$

$$\Delta U = U_{\text{vég}} - U_{\text{kezdet}}$$

$$\Delta U = Q_{\text{reakció}} + W$$

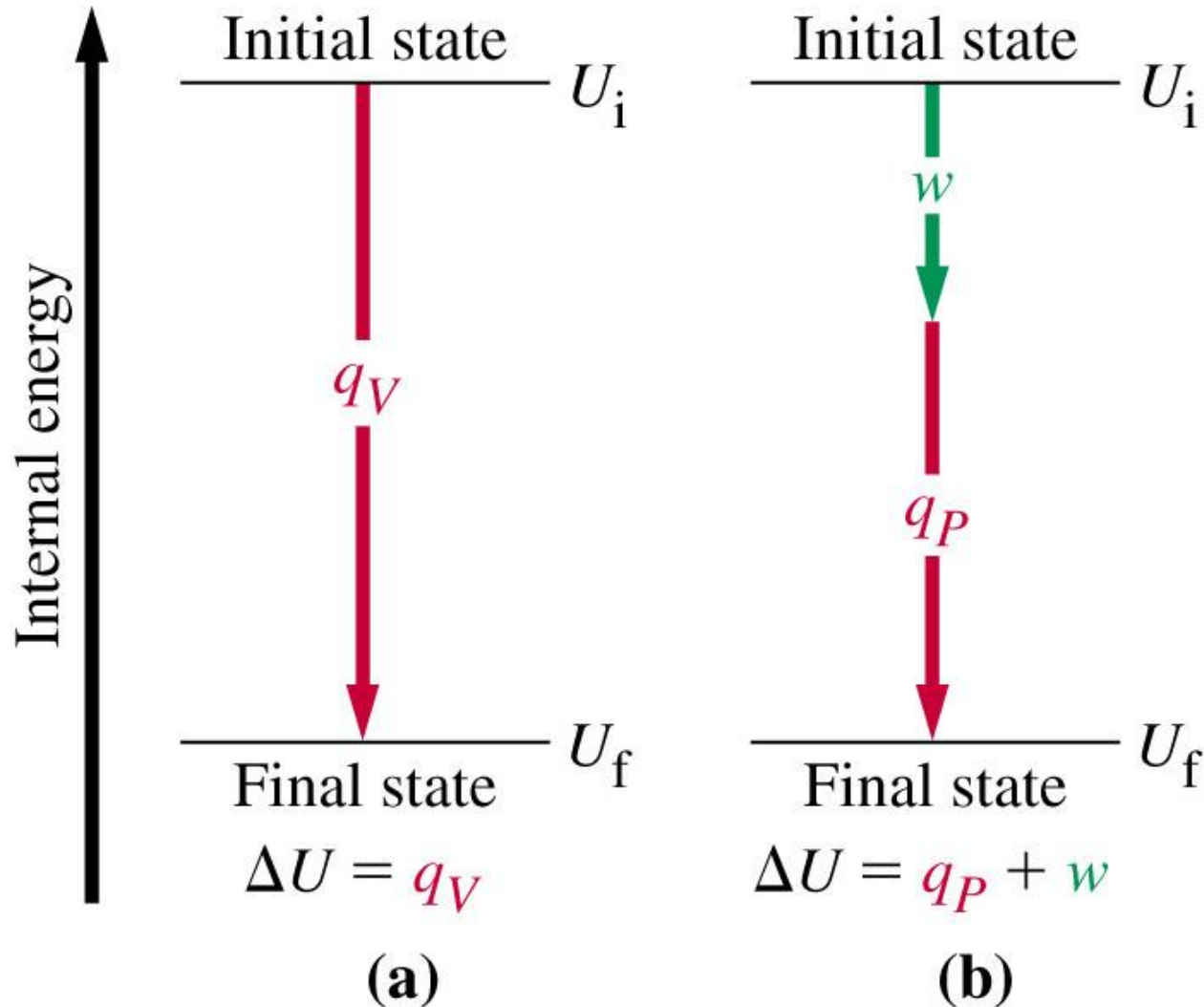
Állandó térfogatú rendszer esetében:

$$\Delta U = Q_{\text{reakció}} + 0 = Q_{\text{reakció}} = Q_V$$

De mi egy állandó nyomású világban élünk!

Hogy viszonyul Q_p és Q_V ?

Izostér és izobár reakcióhő

Entalpia – reakcióhő, $p = \text{áll.}$

$$Q_V = Q_p + W$$

$W = -p \cdot \Delta V$ és $\Delta U = Q_V$, ezért:

$$\Delta U = Q_p - p \cdot \Delta V$$

$$Q_p = \Delta U + p \cdot \Delta V$$

A jobb oldalon állapotfüggvények szerepelnek, mert a **térfogati munka állandó nyomáson állapotfüggvény.**

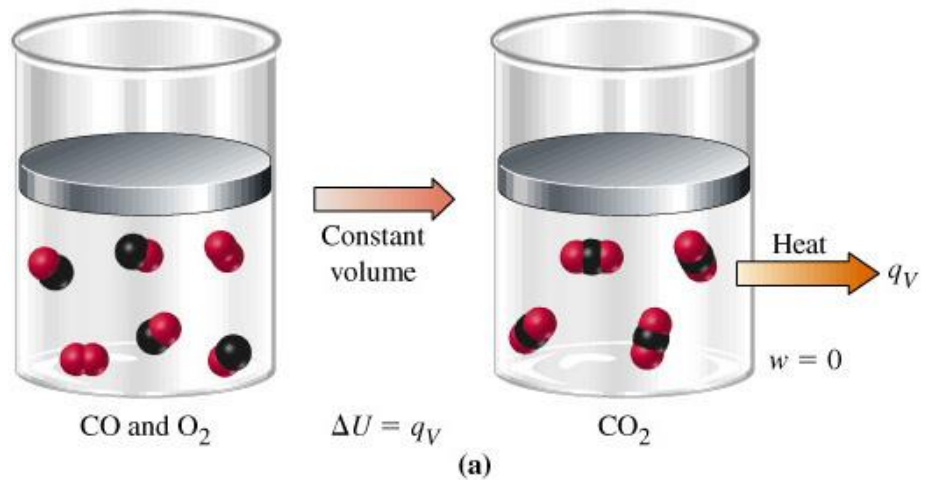
Legyen $H = U + p \cdot V$

Ekkor $\Delta H = H_{\text{vég}} - H_{\text{kezdet}} = \Delta U + \Delta(p \cdot V)$

Állandó nyomáson a reakcióhő állapotfüggvény:

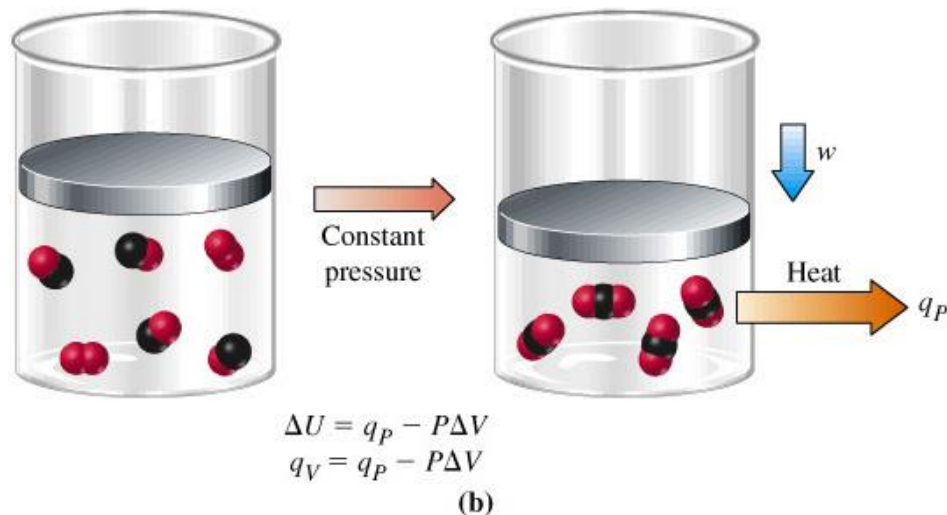
$$\Delta H = \Delta U + p \cdot \Delta V = Q_p$$

Reakcióhők összehasonlítása ($T = 300 \text{ K}$)

$$Q_V = \Delta U = -563,5 \text{ kJ}$$

$$\begin{aligned} W &= -p \cdot \Delta V = -p \cdot (V_{\text{vég}} - V_{\text{kezdet}}) \\ &= -RT \cdot (n_{\text{vég}} - n_{\text{kezdet}}) \\ &= 2,5 \text{ kJ} \end{aligned}$$

$$Q_p = \Delta H = \Delta U - W = -566 \text{ kJ}$$

Halmazállapot változás

Moláris párolgási entalpia ($p = 1 \text{ atm}$):

Moláris fagyási entalpia ($p = 1 \text{ atm}$):

Példa 6-7

Fázisátalakulást kísérő entalpia változás

Számítsuk ki ΔH -t, ha 50,0 g 10,0 °C-os víz alakul 25,0 °C-os gőzzé!

Bontsuk két lépésre: Melegítsük fel a vizet, majd párologtassuk el! A teljes entalpia változás a két entalpia változás összege lesz.

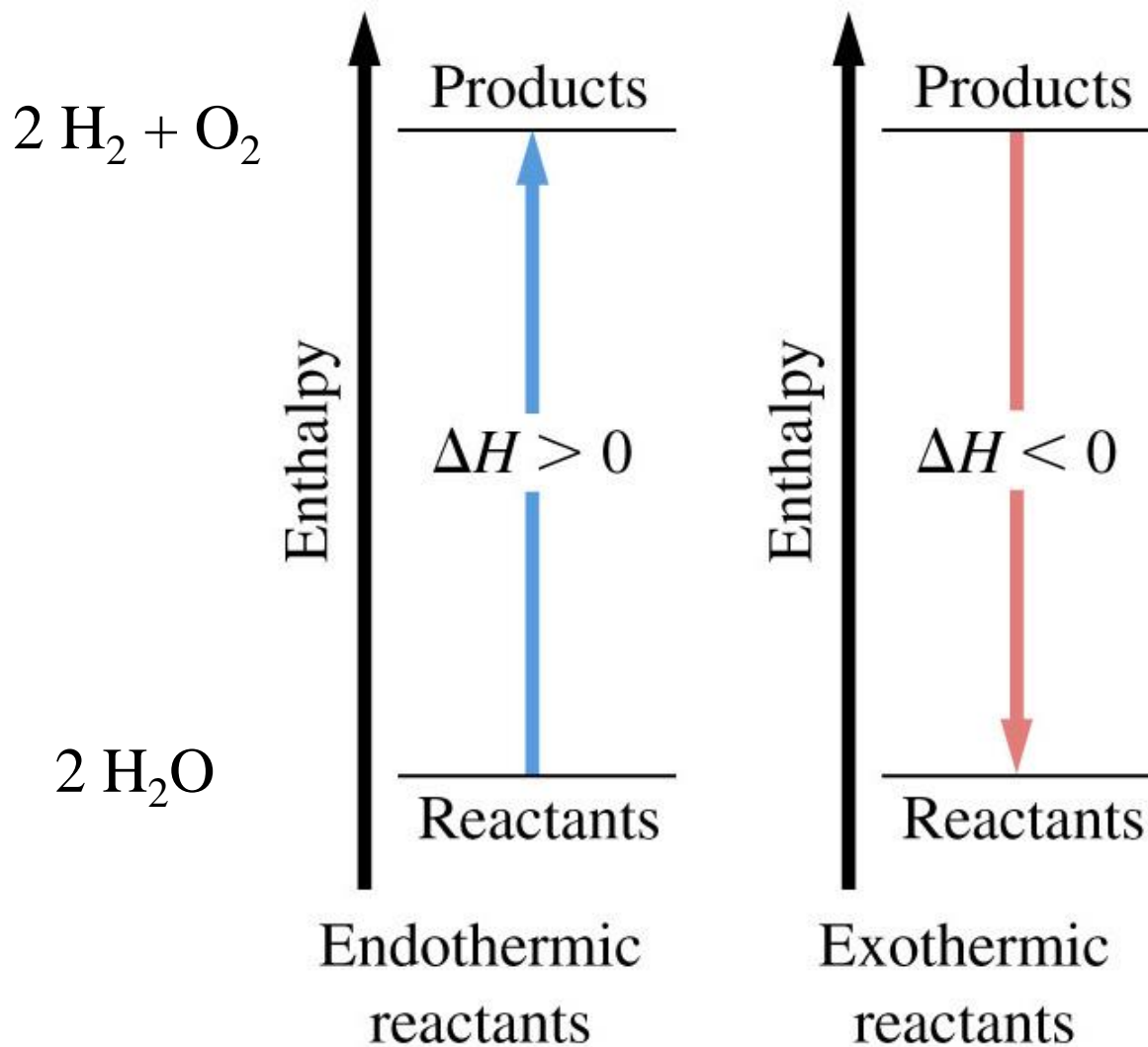
Írjuk fel az egyenletet:

$$\begin{aligned} Q_p &= mc_{H_2O}\Delta T + n \cdot \Delta H_{g\ddot{o}z} \\ &= (50,0 \text{ g})(4,184 \text{ J/g } ^\circ\text{C})(25,0 - 10,0)^\circ\text{C} + \frac{50,0 \text{ g}}{18,0 \text{ g/mol}} 44,0 \text{ kJ/mol} \\ &= 3,14 \text{ kJ} + 122 \text{ kJ} = \mathbf{125 \text{ kJ}} \end{aligned}$$

Standard állapotok és standard entalpia változások

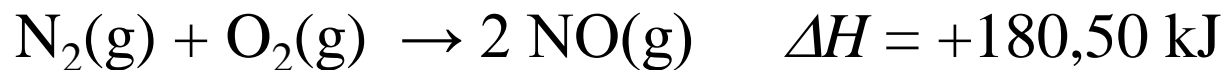
- Definiáljunk egy adott állapotot mint standardot!
- Standard reakció entalpia, ΔH°
  - A reakció entalpia változása amikor minden reagens és termék standard állapotában van.
- Standard állapot
  - 1 atm nyomás, 1 mol vagy aktivitásnyi anyag az adott hőmérsékleten.

Entalpia diagramok

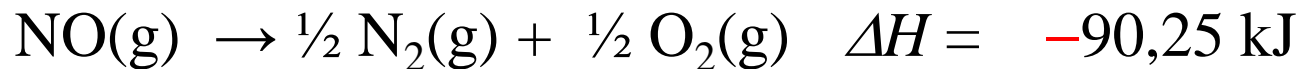

6-7 ΔH indirekt meghatározása: Hess-tétel

- ΔH extenzív tulajdonság.
  - Az entalpia változás egyenesen arányos a rendszerben lévő anyag mennyiségével.

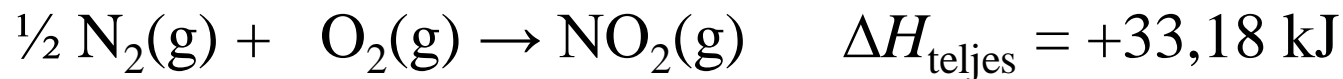
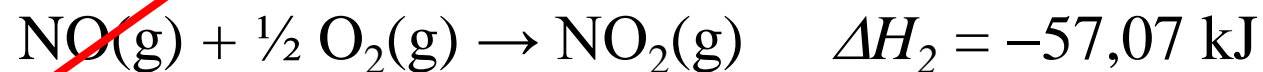

- ΔH előjelet vált, ha a reakció ellenkező irányban van felírva:

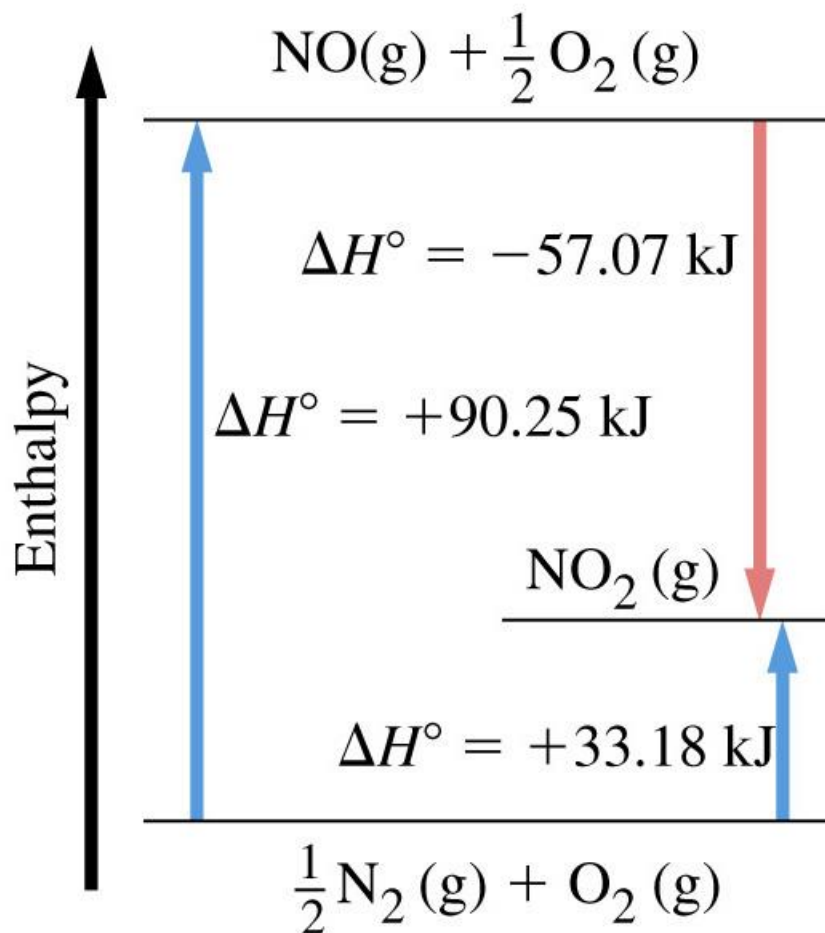

Hess-tétel

- Entalpia összegzés:
  - Az eredő reakció entalpia azon reakciók entalpiájának összege, amelyekre a bruttó reakció felbontható.

Hess-tétel entalpia diagramon

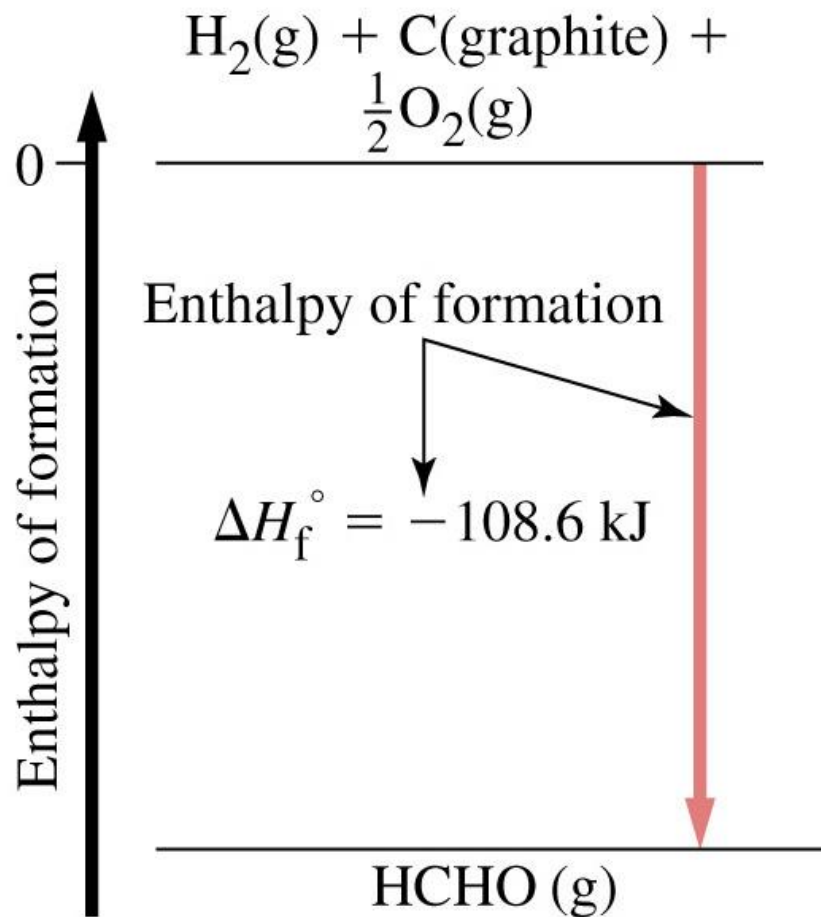

6-8 Standard képződési entalpia

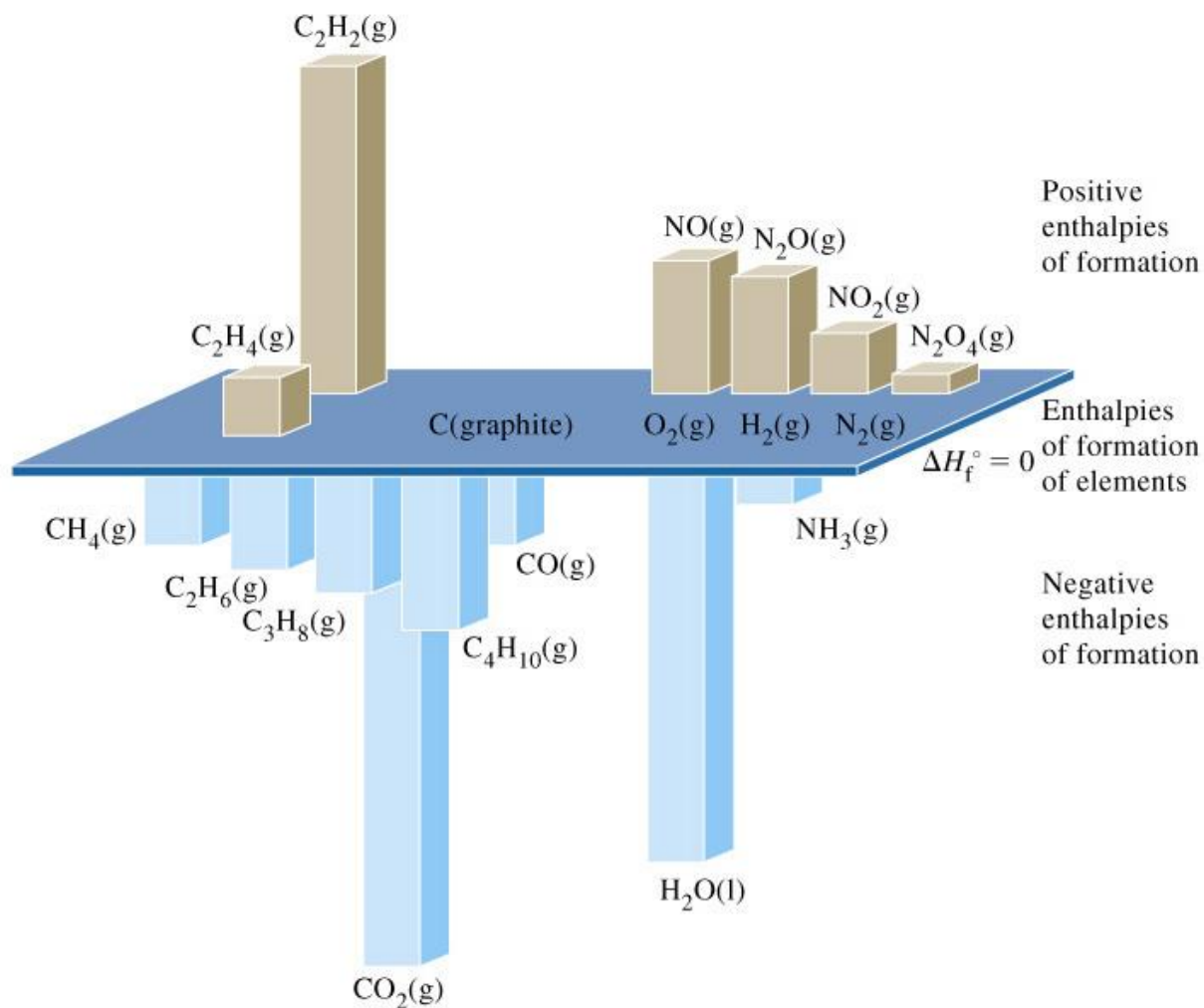
$$\Delta H_f^\circ$$

- 1 mol standard állapotú anyag referencia állapotú stabilis elemeiből való képződése során fellépő entalpia változás.
- Elemek képződési entalpiája referencia állapotban 0.
- **Referencia állapot** alatt az adott hőmérsékleten és 10^5 Pa nyomáson létező legstabilabb halmaz szerkezetet értjük. 298 K: C(grafit), O₂(g), Br₂(ℓ)

HCHO (g) standard képződési entalpiája (298 K)

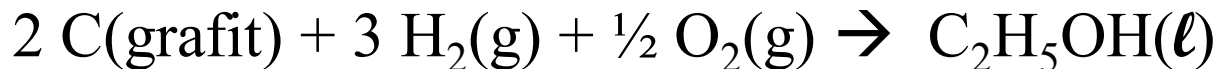
Standard képződési entalpiák (298 K)

TABLE 15-1*Selected Standard Molar Enthalpies of Formation at 298 K*

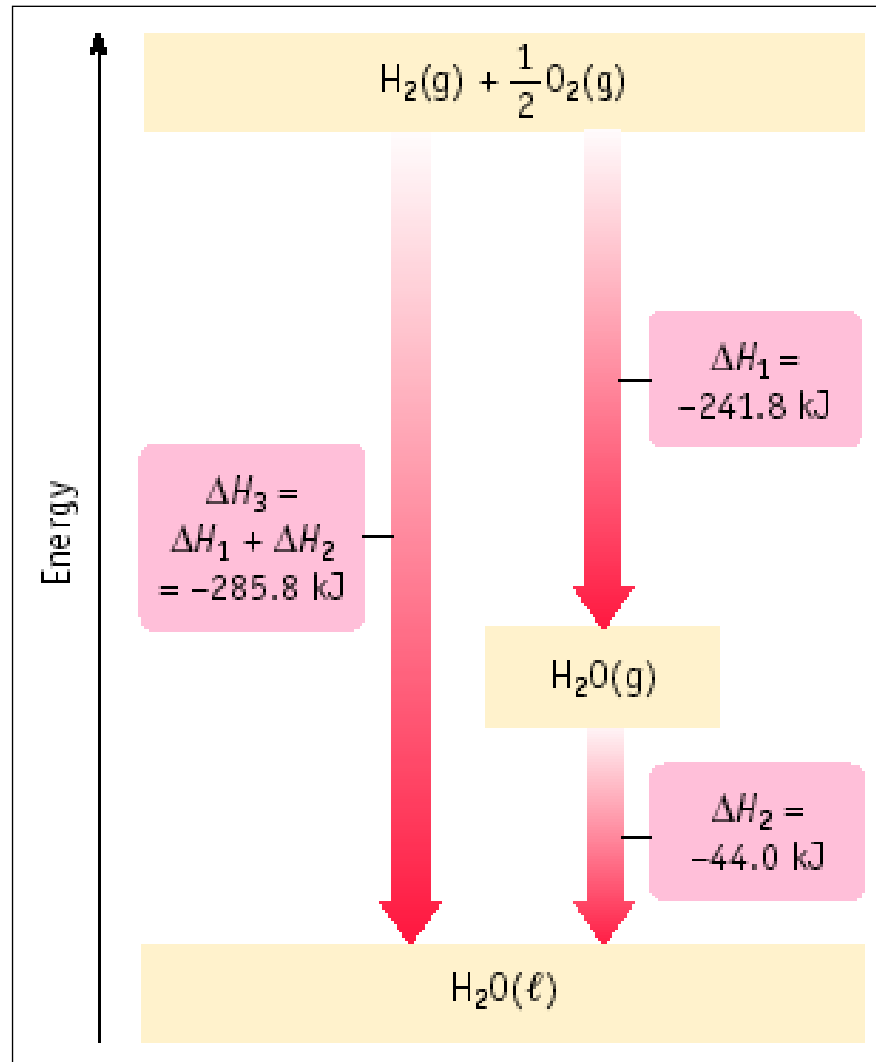
Substance	ΔH_f^0 (kJ/mol)	Substance	ΔH_f^0 (kJ/mol)
Br ₂ (ℓ)	0	HgS(s) red	-58.2
Br ₂ (g)	30.91	H ₂ (g)	0
C(diamond)	1.897	HBr(g)	-36.4
C(graphite)	0	H ₂ O(ℓ)	-285.8
CH ₄ (g)	-74.81	H ₂ O(g)	-241.8
C ₂ H ₄ (g)	52.26	NO(g)	90.25
C ₆ H ₆ (ℓ)	49.03	Na(s)	0
C ₂ H ₅ OH(ℓ)	-277.7	NaCl(s)	-411.0
CO(g)	-110.5	O ₂ (g)	0
CO ₂ (g)	-393.5	SO ₂ (g)	-296.8
CaO(s)	-635.5	SiH ₄ (g)	34.0
CaCO ₃ (s)	-1207.0	SiCl ₄ (g)	-657.0
Cl ₂ (g)	0	SiO ₂ (s)	-910.9

© 2004 Thomson/Brooks Cole

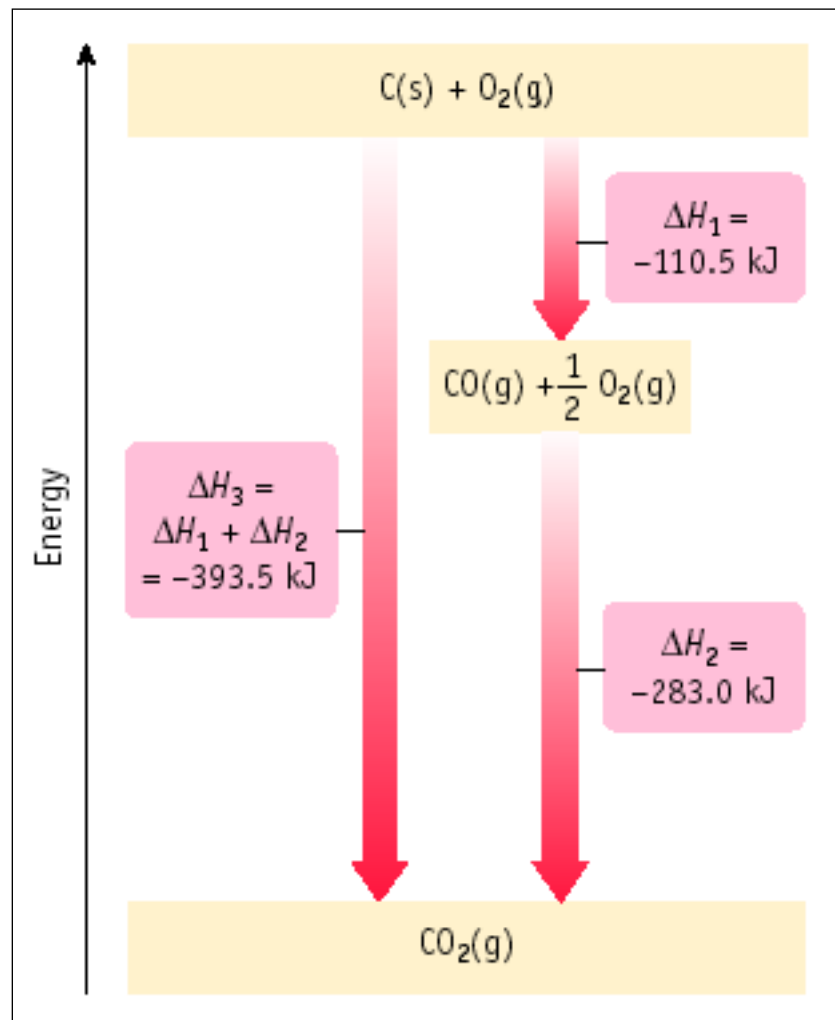
H₂O (g) és (l)

- 298 K
- 1 atm

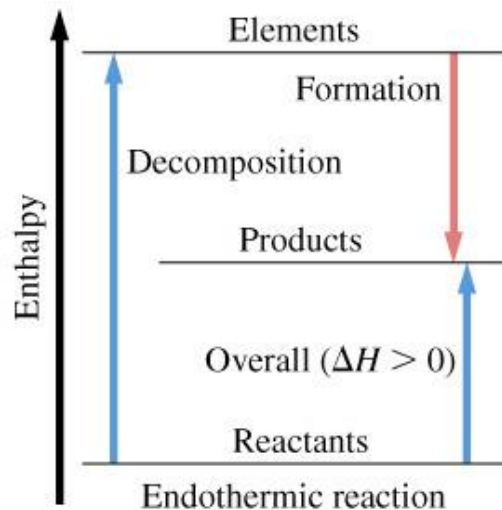

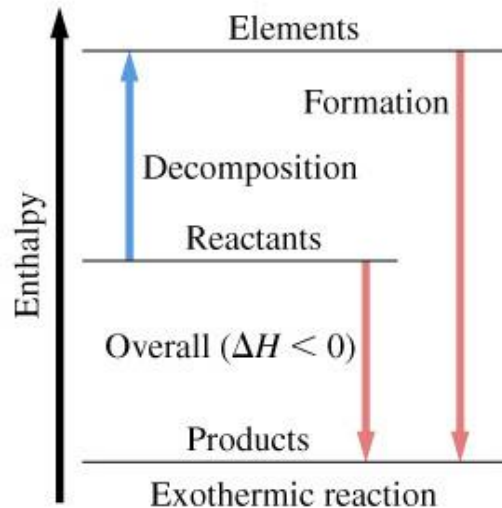
- 298 K
- 1 atm

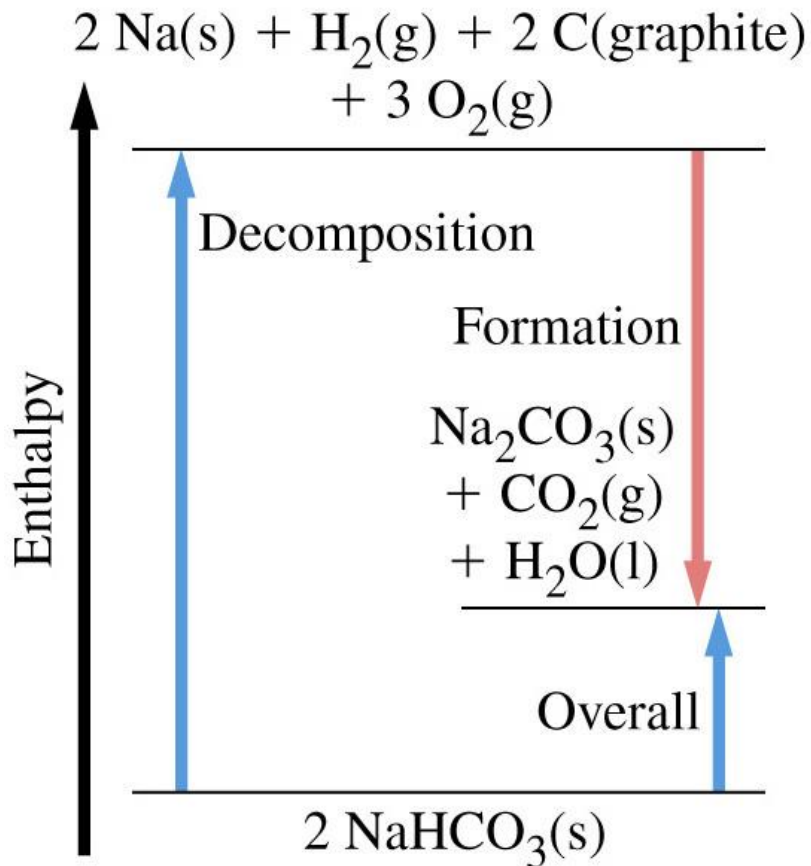
Reakció entalpia Hess-tételt alkalmazva

$$\Delta H_{\text{reakció}} = \sum \Delta H_f^\circ \text{ termékek} - \sum \Delta H_f^\circ \text{ reagensek}$$

Standard reakció entalpia

$$\Delta H_{\text{teljes}} = -2 \Delta H_f^\circ \text{NaHCO}_3 + \Delta H_f^\circ \text{Na}_2\text{CO}_3 + \Delta H_f^\circ \text{CO}_2 + \Delta H_f^\circ \text{H}_2\text{O}$$

6-9 Üzemanyagok mint energiaforrások

- Fosszilis üzemanyagok.
  - Égetésük exoterm.
  - Nem megújuló.
  - Környezeti problémák
- Fúzió: 1 *ℓ* tengervíz (33 mg deutérium) + 5 g Li érc (50 mg trícium) ugyanannyi energiát termel mint 360 *ℓ* kőolaj.
- <http://fusionforenergy.europa.eu>

TABLE 7.4 Approximate
Heats of Combustion
of Some Fuels

Fuel	Heat of Combustion kJ /g
Municipal waste	-12.7
Cellulose	-17.5
Pinewood	-21.2
Methanol	-22.7
Peat	-20.8
Bituminous coal	-28.3
Isooctane (a component of gasoline)	-47.8
Natural gas	-49.5